

Türkiye’de Un Sanayi

Ülkelerin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçerken ilk olarak denedikleri sanayi dalı genel olarak un sanayi olup, ülkemizin de en başından beri özel sektör tarafından geliştirilen bu sektörü, içinde bulunduğumuz dönemde ülke gereksiniminin üç katı kadar kapasiteye, uluslararası düzeyde teknolojik gelişim ve bilgi birikimi ile deneyime sahip bir sanayi kolumuz olmuştur.

Un sanayimiz ülke tarım politikaları ile ve özelde buğday politikaları ile şekillenmiş olup, ucuz ekmek için devletin buğday tahsisi verdiği dönemlerden, aşırı rekabet ortamında ürün çeşitlenmesine, ihracata yönelen bir sektöre geçmiştir. Tahsis dönemlerinde devlet eli ile aşırı kazançlar nedeni ile un fabrikaları sayısı ve kapasitelerinde patlama yaşanmış ve daha sonra da makine sanayinin gelişimi ile kolaylaşan un fabrikası kurulumu sonucu bugünkü atıl kapasitelere ulaşılmıştır. Dünya un ticaretinin buğday eşdeğeri yıllık 8 milyon ton civarında iken bizim sadece boşa duran kullanılmayan atıl kapasitemiz bu değerün üç katı kadardır. Gelişmiş ülkelerde de benzer durumlar yaşanmış ve un fabrikaları önce sayı olarak artmış, daha sonra ise sayıları azalarak birim kapasiteleri büyümüş ve gurup işletmelere dönülerek yüzde doksanların üzerinde kapasite kullanımı gerçekleşmiştir. Belirli oranda kapasite fazlalığı rekabeti tüketici çıkarına düzenlerken, ülkemizdeki durum, kaynaklarımızın heba edilmesi düzeyine varmıştır.

UN SANAYİ YAPISI : Un sanayimiz teknolojik yapısı gelişmiştir. Atıl kapasitenin artması fabrika kurmayı ve kapasite arttırmayı engelleyici yasaklar ile önlenemez. Ekonomik gidiş ile, kayıt dışı verimsiz çalışan işletmelere verilen prim önlendikçe ve kapasite kullanımı yüksek, teknolojik gelişmiş, insan sağlığı ve gıda güvenilirliğine önem veren kuruluşlara prim sağlayan sistem yerleştikçe, gelişmiş ülkelerde yaşanan süreç ülkemizde de olacaktır.

Sanayi veri tabanından faydalanarak ; kapasite raporu almış ve yıl içinde aktif, buğdaydan un işleyen işletmelerin kapasite raporlarından 15 Ağustos 2005 günü kayıtlardan düzenlenen bilgilere göre: Ülkemizde buğdaydan un elde eden 1283 adet tesis bulunmakta ve bunların kapasite raporlarına ve yılda 300 gün çalışma esasına göre yıllık toplam kapasiteleri 31.349.284 tona ulaşmaktadır. Bu tesislere makarna üretimi için irmik üreten tesislerde dahildir. Günlük kapasitelerin devamlı kullanılabileceği hesabı ile 38 milyon tonu aşan buğday işleme kapasitesi yaklaşık olarak ihtiyacın üç misli olarak değerlendirilebilir. Bu kapasite fazlalığının ne ifade ettiği 8 – 9 milyon ton olan bütün dünyadaki un ticareti miktarı ile karşılaştırıldığında daha iyi anlaşılabilir. Türkiye’nin değirmencilik atıl kapasitesi bütün dünya un ticaretinin üç misli kadardır.

UN

İHRACATININ

GELİŞİMİ

1992 – 2001 takvim yılları ihracatçı birlikleri verilerine göre ortalama 235.7 dolardan 4 milyon 462 bin ton un ihracatı karşılığı 1 milyar 52 milyon döviz girişi sağlanmış, aynı dönemde tonu ortalama 105,5 dolardan 11 milyon 528 bin ton buğday ihracatı yapılarak 1 milyar 215 milyon dolar girdi sağlanmıştır. Son on yılın buğday ve un ithalat durumunda ise tonu 165.1 dolardan 1 milyar 950 milyon dolarlık 11 milyon 815 bin ton buğday ithalatı, ve tonu 278,3 dolardan 1

milyon 340 bin dolarlık sadece dört bin ton un ithalatı yapılmıştır. Bu unların da katkı içeren özel unlar olduğu bilinmektedir.

1992-2001 Un ihracatımızın en çok yapıldığı ülkeler sırası ile Irak, Azerbaycan , Gürcistan, Libya ve Cezayir'dir. Bu ülkeler dışında bazıları numune alma bazında da olsa 85 ülkeye un ihracatı yapılmış, on bin tonun üzerinde ise 29 ülke un alıcısı olmuştur.

1992 – 2001 On yılın toplamında ise buğday ve un dış ticaretinden net döviz girdisi olarak 315 bin 909 dolar fazla verilmiş, yapılan ithalatlar ile bazı senelerde yurt içi ihtiyacı bazı senelerde ise ihracat için kaliteli buğday ihtiyacı karşılanmıştır. Miktar bazında ve unun buğday eş değeri göz önüne alındığında buğday ithalat ihracat dengemiz on yılda (1992-2001) 5 milyon 656 bin ton lehimize fazlalık vermektedir. On yıl ortalamasında un sektörümüz yıllık 446 bin ton un ihracatı ile yaparken 2001 takvim yılında ihracatımız 371 bin ton seviyelerinde kalmıştır. (Bu değerlere bir kısım özel fatura ihracatları dahil değildir.)

İhracatçı Birlikleri verilerine göre : 2004 takvim yılında 941 bin ton un ihracatı yapılmıştır. 74 randıman esasına göre bu ihracatın buğday eşdeğeri 1 milyon 272 bin tondur. 2003 yılında ortalama un ihraç fiyatımız 178 dolar/ton iken 2004 takvim yılı ortalaması 248 dolar/ton olmuştur. 2004 yılında ihracat yapılan ilk otuz ülkeye 2003'e göre miktar bazında %39, ortalama fiyat bazında %23 artış sağlanmıştır. 2003 ve 2004 yıllarında bazıları numune bazında bile olsa un ihracatı yapılan ülke sayısı 89'dur. 2004 takvim yılında ihracat yapılan ilk on ülke sırası ile Irak, Gürcistan, Libya, İsrail, Eritre, Bulgaristan, Azerbaycan, Arnavutluk, Endonezya ve Gambiya'dır. Irak'a 207 bin ton, Gürcistan'a 196 bin ton Libya'ya 107 bin ton ihracat yapılmıştır. İhracatın toplam dolar değeri 234 milyon dolardır. 2004 yılında 15 ülkeye 10.000 tonun, 30 ülkeye 1.000 tonun üzerinde ihracat yapılmıştır. Ortalama un ihraç fiyatımız 248 dolar/ton olmaktadır. İhracattaki olumlu gelişme büyük ölçüde TMO'nun uyguladığı dünya fiyatlarından buğday satma politikasından kaynaklanmaktadır. Un sanayimizin istediği sadece ve sadece rakipleri ile aynı fiyat ve kalitede hammadde temini olup, süne mücadelesinde başarılı olunması ile birlikte kendi buğdayımız ile un ihracatımız da hız kazanmış, hasadın başladığı 2004 Haziran ayı sonrasındaki ihracatlar kendi buğdayımız ile yapılmıştır. Ancak , kaliteli buğdaya iyi fiyat uygulamasının serbest piyasa koşullarında artarak devam etmesi için, ülkemizin devamlı olarak bir miktar kaliteli buğday ithalatına ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacın karşılanmasında Avrupa Birliği ve Romanya ile yapılmış taviz antlaşmaları sonucunda tespit edilen kotalar ve, gümrük vergisi ödenerek buğday ithali için kontrol belgesi verilmemektedir. Gümrük vergisi oranları ve minimum kalite değerleri gerçekçi bir şekilde devamlı olarak ayarlanmalı ithalat ve ihracat dengelenmelidir. Gerekirse Avrupa Birliği'nde olduğu gibi ithal buğday kotaları oluşturulmalıdır. Kontrol belgeleri sağlık ve kalite sorunları dışında engel olarak kullanılmamalıdır. Geçmiş yıllarda taviz anlaşmaları kapsamında gümrüksüz ithal edilecek buğday kotaları, Toprak Mahsulleri Ofisine verilmiş ve bir kısım ithalat gerçekleştirilmiştir. Ancak, bu buğday kotaları tekrar serbest piyasa koşullarında özel sektöre bırakılmalı, TMO ithalat yapacak ise kotalar dışında ithalat yapılmalıdır.

2005 takvim yılı buğday unu ihracatında ise 2.040.050 bin tonluk ihracat yapılarak rekor kırılmıştır. Bu ihracatın 1.222.116 tonu Irak'a , 235.188 tonu ise

Libya'ya yapılmıştır. 2005 yılı ortalama un ihrac fiyatımız 208 dolar / ton'dur. İlk on ülkeye yapılan un ihracatımız toplamı 1.909.349 tondur. Tablodan görüldüğü gibi un ihracatımızın % 60'ı Irak'a yapılmıştır.

TARIM

POLİTİKALARI

:

Türkiye'yi bir TERMİNAL ülke olarak, HUBUBAT ÜSSÜ olarak görmek istiyoruz. İthalat ve ihracat dünya fiyatları ile paralel olarak düzenli ve kolay bir şekilde yapılabilmesi, girişimci ve dinamik Türk insanı tarım ürünleri ve bunlardan elde edilen işlenmiş ürünler ve sanayi ürünleri dünya ticaretinde söz sahibi olmalıdır. Devlet ihracat desteği ile değil, üreticisini doğrudan destekleme ile dengeleri sağlamalıdır. Buğday politikalarında serbest ticaret ortamı borsaların gelişmesi ile mümkün olacaktır. Bu gün spot işlemlerde önemli başarılar elde eden borsalarımız vadeli işlemler ve lisanslı depoculuk konusunda da desteklenmeli ve bir an önce vadeli pazara işlerlik kazandırılmalıdır. Arazi toplulaştırılması, tohumculuk, zirai mücadele gibi konularda ne yapılacağı bilinmekte, ancak uygulama zaman almaktadır. Özel sektör ve üreticinin katılması ile yapılan Süne mücadelesi örnek oluşturmali, ekonomik tedbirler ile ülke çıkarına yönlendirmeler yapılmalıdır.

BUĞDAY POLİTİKALARI :

Devlet, 2005 yılı buğday alımlarında geçmiş yıllardaki TMO'nun müdahale kuruluşu olması çabalarını bir kenara bırakarak, yeniden destekleme alımlarına başlamıştır. Hasat döneminde beş milyon tondan fazla hububat alımı ile günlük ve vadeli hububat borsalarının işleyişine darbe vurulmuştur. Alım ve satım fiyatlarının devlet tarafından tespit edildiği bir ortamda borsacılığın gelişmesi beklenemez. Prim sistemi önemli bir gelişme olmakla birlikte girdi fiyatlarını düşürmek için yapılan bütün diğer destekler kaldırılmalı ve tek ve tatmin edici bir prim ödemesi ile üretim hem desteklenmeli hem de ülke yararına yönlendirme yapılmalıdır. Buğdayın kayıt altına alınması ülke ekonomisi için ve un sanayinde haksız rekabetin önlenmesi için çok önemlidir. Buğday ihracatı değil de un ihracatının yapılması yönündeki uygulamalar taviz verilmeden uygulanmalıdır. Un ihracatında kendi buğdayımızın kullanılabilmesi için TMO'nun uyguladığı, un ihracatçılara dünya fiyatlarından buğday satma sistemi son yılda ihracatımıza dünya ile rekabet etme fırsatı getirdiği gibi hem ihracatımız artmış ve hem de TMO'nun stokları ucuz buğday yerine katma değeri yüksek un olarak değerlendirilmiştir. 2004 hasadından sonra ihracatımız için buğday ithalatı durdurulmuş ve kendi buğdayımız ile un ihracatı yapma olanağı sağlanmıştır. Un sanayimizin tek isteği dünya fiyatlarından ham madde teminidir. Olumlu politikaların uygulanmasına devam edildiği sürece dinamik ve kapasitesi, teknolojisi ile dünya çapındaki un sanayimiz ihracatta yeni rekorlar kırmaya devam edecektir. İç piyasada ise TMO regülasyon görevini yaparken üretici buğdayının belli bir seviyenin altında fiyata satılmasını önlemekte, ancak belirli dönemlerde kaliteli buğdaylar için üst fiyat sınırı oluşturulamadığı için aşırı fiyat dalgalanmaları oluşmaktadır. Buğday taban fiyatı olduğu gibi tavan fiyatının da belirlenmesi için borsalarda vadeli fiyatların oluşmasından önceki dönemde dünya fiyatları ile dengeyi sağlayacak gümrük vergileri ile ithalat kapısı her zaman açık olmalıdır. Gümrük vergisi oranları özel sektöründe görüşleri alınarak süratli ve uyumlu bir şekilde tespit edilerek, gerekirse Avrupa Birliğinde olduğu gibi lisans sistemi ile sanayiye her zaman kaliteli buğday ihtiyacını karşılayacak ortam yaratılmalıdır. Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü kontrol belgesi tarife dışı engel olarak kullanılmamalıdır. Bu belge sadece halk sağlığı ve ülke bitki yapısını

koruyacak önlemler için kullanılmalıdır.

TOPRAK MAHSÜLLERİ OFİSİ :

TMO'nun müdahale kuruluşu olarak görevine devam etmesi düşüncesi bile fazla abartılmamalıdır. Merkez Bankası da döviz için müdahale kuruluşudur, ancak piyasa hareketlerine aşırı müdahaleye hiçbir kuruluşun gücü yetmez. Buğday alan ve bundan gelir elde eden tüccar ve sanayici karaborsacı anlamında spekülör olarak suçlanacağına, gerçek spekülörlerle borsa sistemine destek verilmelidir. Vadeli işlem ve opsiyon borsasının kurulması ve ürün ihtisas borsaları ile ilgili yasal düzenlenmelerin tamamlanması büyük bir şans olarak değerlendirilmeli, toplumsal katılımın sağlanması ve bu piyasalara işlerlik kazandırılması için çaba sarf edilmelidir. Kaliteli buğdaya iyi fiyat verilmesi, tohumculuk, zirai mücadele ve verimlilik artışı sorunları çözümünün kilit noktası olup, TMO tarafından yapılabilecek bir görev değildir. TMO yeniden yapılanmasında çok önemli bir ülkesel varlığımız olan depo kapasitesi ve kurum varlıkları en verimli şekilde kullanılmalı ve gerçek ticarete yerini alarak ülke hazinesine yük olmadan üretici ve tüketici dengelerini koruyacak etkinliğe kavuşturulmalıdır. TMO uluslararası pazarda da yerini almalı ürün fazlalığını değerlendirmeli küresel pazardaki imkanları da en iyi şekilde değerlendirmelidir. Örnek olarak yakın coğrafyamızda buğday pazarlama sıkıntısı çeken ülkeler için terminal görevini yapmalıdır. Üretimleri uygun olduğunda Kazakistan, Ukrayna gibi ülkelerin buğdayları alınarak hem iç pazara hem de uluslar arası pazara sunulmalıdır.

BORSA SİSTEMİ :

Spot borsaların yapılanması gelişmekte olup, bu gelişme akılcı ekonomik tedbirlerle desteklenmelidir. Zirai mahsul stopaj oranları borsa salonlarındaki alışverişlerde düşük tutulmalı, salon dışı borsa tescilleri bu kapsamdan çıkarılarak borsalar tescilden gelir elde eden kuruluşlar değil gerçek alış verişin yapıldığı kuruluşlar haline getirilmelidir. Un ve kepek gibi, işlenmiş tarım ürünleri ve sanayi ürünleri borsa işlem kotasyonlarından çıkarılmalıdır. Vadeli işlemlerin başlaması ile hem sanayicimiz geleceği daha iyi görerek risk yönetimini çok daha sağlıklı yapabilecek ve hem de aşırı fiyat dalgalanmaları önlenecektir. Ülke olarak da birikimlerini değerlendirmelerinde halkımıza değişik bir alternatif sunulacak, birikimler tarım kesiminin finansmanında kullanılacaktır. Ancak ; ürünün büyük bir kısmının devlet tarafından ve serbest piyasa fiyatlarının üzerindeki fiyatlarla alındığı ortamda borsacılığın ve özellikle vadeli işlem borsacılığının gelişmesi düşünülemez. 2005 yılında tekrar destekleme kuruluşu görevlerine dönen TMO, en kısa zamanda müdahale kuruluşu yada AB normlarına uygun sistem içindeki görevlerine geçmelidir. Beş milyon ton alım yapan, alım ve satım fiyatlarını piyasaya kabul ettirmeye çalışan bir TMO, borsacılık sistemi önündeki en büyük engeldir.

UN SANAYİMİZ VE AVRUPA BİRLİĞİ :

Un sanayimiz teknolojik yapısı gelişmiştir. Atıl kapasitenin artması engelleyici yasaklar ile önlenemez. Ekonomik gidiş ile, kayıt dışı verimsiz çalışan işletmelere verilen prim önlendikçe ve kapasite kullanımı yüksek, teknolojik gelişmiş, insan sağlığı ve gıda güvenilirliğine önem veren kuruluşlara prim sağlayan sistem yerleştikçe, gelişmiş ülkelerde yaşanan süreç ülkemizde de olacaktır. Avrupa

Birliği sürecinde un sanayimiz yüksek rekabet şansı olan ender sanayi kollarından biridir. Dünya un ticaretinde AB ülkeleri toplamının un ihracatından sonra ikinci en fazla un ihracatı yapan ülke olmamız rekabet şansımızı doğrulamaktadır. Üyelik süreci içinde Avrupa Birliği Tarım Politikalarında da değişiklikler olacak, yeni katılmış diğer ülkeler ile birlikte uyum için tedbirler alınacaktır. Buğday üretim kapasitemiz ve un sanayimizin bugünkü durumu bu uyumu kolaylaştıracak düzeydedir.

AB Tarım politikaları problemlidir. Üye ülkeler arasında dengesizlik giderek bu politikaların da uygulanamaz hale gelmesine sebep olacaktır. Ülkeler arası parite dengesizliği, paraların satın alma gücündeki farklar uzunca bir süre daha tarımsal destekleri gerektirecek ancak bu destekler AB'de topluluk kasasından devam ettirilemeyecektir. Türkiye'nin uyguladığı kendisine has sistem de giderek değişmekte ancak temelde ihracatın dünya fiyatlarından temin edilen hammadde ile yapılması esasına dayanmaktadır. Buğdayın göreceli olarak piyasadaki pahalılığı halka ödetilmekte, ancak ülkemizde Avrupa'nın en pahalı buğdayından, Avrupa'nın en ucuz ekmeği yenilmeye devam edilmektedir. Rekorlar kıran ihracat sistemi devam ettirilmesi, ancak mutlak suretle DİR kapsamında ithalata izin verilmelidir. İthalattan korkmak yerine dünya fiyatları adı altında gerçekten dünya fiyatları ile rekabet eden fiyatlarda hammadde verilmesinin temeli ithalat serbestliğindedir. Hiçbir uygulama bir kuruluşun yasaklarına, keyfi tespitlerine bırakılmamalı piyasada oluşacak fiyatlardan korkmamalıdır. İç piyasada üreticinin korunması ve desteklenmesi şarttır, mutlaka yapılacaktır, ancak serbest piyasa şartlarına ve piyasa enstrümanlarına, borsaların işleyişine engel olacak uygulamalardan kaçınmak ta diğer bir önemli şarttır.

KÜRESEL REKABET VE İHRACAT :

Un sanayimiz rakipleri ile aynı fiyat ve kalite düzeyinde hammadde temin edebildiğinde ihracatını artıracak birikime sahiptir. Dünya un ticaretinin yarısından fazlasını sağlayan Avrupa Birliği ülkelerinden destekler dışında geri kaldığımız bir konu yoktur. Ancak un sanayimizin dengeleri açısından çok önemli olan ihracat, atıl kapasitemizin değerlendirilmesi için tam bir çözüm olamaz. Dünya ticaret örgütü anlaşmaları ile tarım ürünleri destekleri ve fiyatları ile ülkeler arasındaki farklar denge bulana kadar , buğday yerine un ihracatının desteklenmesi akılcıdır. Dahilde işleme rejimi çerçevesinde yapılan ihracatlar iç piyasa dengelerini bozmayacak şekilde devam ettirilmelidir. TMO stokları yeterli olduğunda mutlaka dünya fiyatlarından ihraç kayıtlı buğday verilmeli, mümkün olduğu kadar ithal buğdayla değil de kendi buğdayımızla un ihracatı teşvik edilmelidir.

Ülkemizin un ihracatında diğer rakiplerine göre avantajları coğrafi konumu, gelişmiş teknolojik un sanayi yapısı, her yıl daha gelişen buğday kalitesi ve dinamik ticaret alt yapısıdır. AB ülkeleri ile rekabette birliğe giriş sürecimiz etkili olacak, ancak rakip ülkeler fiyatlarından hammademiz buğday ile başladığında avantajlarımız un ihracatımızı her geçen gün daha da arttıracaktır. Un alıcısı ülkeler gelecek yıllarda kendi un sanayilerini kuracak ve alımları azalacaktır, ancak bu ülkeler yerine daha başka yeni ülkeler un alıcısı olacaktır.

Un sanayimiz dünya ikinciliğinde yerini sağlaştırdıktan sonra AB içinde veya dışında dünya birincisi olma yolunda emin adımlarla ilerlemektedir.

